

возможности предотвратить наступление вреда.

Интересно, что Казахстан, несмотря на принадлежность к континентальной правовой системе, фактически допускает достаточно широкое толкование неосторожности, поскольку многие ситуации невозможно оценить без комплексной экспертизы и анализа специфических обстоятельств дела. Это делает нашу модель чем-то средним между немецкой предсказуемостью и англосаксонской гибкостью: закон формально определён, но его применение на практике требует тонкой оценки фактов.

В то же время глобальные тенденции ясно указывают, что государства всё чаще обращают внимание не просто на сам факт наступления смерти, а на характер поведения виновного: было ли оно грубо небрежным, систематическим, связанным с сознательным игнорированием правил. Именно такие случаи законодательство многих стран стремится выделить в отдельные, более опасные разновидности неосторожного лишения жизни. Казахстан также идёт в этом направлении, постепенно усиливая нормы о профессиональной ответственности и подчёркивая, что современное общество требует высокого уровня предосторожности там, где от человека зависит безопасность других людей.

В заключение можно сказать, что, несмотря на различия правовых подходов, все анализируемые страны объединяет одно стремление: минимизировать риск необоснованной криминализации человеческой ошибки, но при этом защитить общество от серьёзных последствий неосторожного поведения. Казахское уголовное право движется в русле этого общемирового поиска баланса, формируя собственную модель ответственности, в которой особое место занимает уважение к человеческой жизни и требование к каждому проявлять разумную и профессиональную осторожность. Чаще всего именно её нарушение становится тем рубежом, за которым человеческая ошибка превращается в уголовно наказуемое деяние.

Список использованных источников:

1. Наумов А. В. Преступления против жизни: современная теория и практика. – М.: Норма, 2021. – 412 с.
2. Уголовный кодекс Австрии (StGB). Официальный перевод. – М.: Институт государства и права РАН, 2001. – 121 с.
3. Уголовный кодекс Франции / Пер. с фр. Л. В. Головкин, Н. Е. Крыловой. – СПб.: Петрополис, 2012. – 91 с.
4. Уголовный кодекс Германии (Strafgesetzbuch). – М.: Юрайт, 2006. – 104 с.
5. Korobeev A. I., Eremin V. N. Japanese Criminal Code: Translation and Commentary. – St. Petersburg: Legal Center, 2002. – 104 p.
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Официальный текст (ред. 2025 г.). – Астана: Баспа, 2025. – 364 с.
7. Верховный Суд Республики Казахстан. Судебная практика по делам о причинении смерти по неосторожности (Обзор). – Астана, 2023. – 48 с.

АДАМ ӨЛТІРУДІ ТЕРГЕУДЕГІ ТАКТИКАЛЫҚ ОПЕРАЦИЯЛАР: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРІБЕ

Секіжан О.Д.,

Соттық-прокурорлық қызмет, 2 курс магистранты Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті

Ғылыми жетекшісі: Серікбаев А.М., заң факультетінің деканы, профессор

Адам өміріне қарсы жасалған ауыр қылмыстарды тергегенде тактикалық операциялар — тергеу мен жедел-іздістіру іс-қимылының негізгі формаларының бірі болып табылады. Олар қылмыстарды ашудың тиімділігін қамтамасыз етіп, тергеу процесінің нәтижелілігін арттырады. Криминалистикада тактикалық операция деп тергеудің нақты міндетін шешуге бағытталған, бірлескен тергеу, жедел-іздістіру, ұйымдастырушылық және техникалық іс-шаралар жүйесі түсініледі. Олардың мәні әртүрлі

бөлімшелердің әрекеттерін біртұтас жоспарға біріктіруде, криминалистикалық жағдайды, уақытты, орынды және мақсаттарды ескеруде жатыр.

Қазақстан Республикасында адам өлтіру фактілерін тергегенде тактикалық операцияларды жүзеге асыру Қылмыстық-процессуалдық кодекс пен «Жедел-іздігі туралы» Заңның нормаларымен реттеледі [1]. Мұндай операцияларды іс жүзінде жүргізу ішкі істер министрлігінің, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің және прокуратураның тергеу-жедел тобы арқылы жүзеге асырылады. Олардың негізгі мақсаты — қылмысты уақтылы ашу, зардап шеккен мен қылмыскердің тұлғасын анықтау, дәлелдерді жинау және жаңа қылмыстардың алдын алу [2].

Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің деректері бойынша елде жыл сайын 900-ден 1200-ге дейін адам өлтіру фактілері тіркеледі, олардың шамамен 90–92%-ы ашылады [3]. 2024 жылы 915 адам өлтіру фактісі тіркелген (2023 жылға қарағанда 6,8% төмен — 982 факт). Алматы, Астана және Шымкент қалаларында ашылу деңгейі 85–87% құрады, бұл орташа ұлттық көрсеткіштен сәл төмен. Бұл айырмашылықтар қылмыстық орта ерекшеліктерімен, қылмыскерлердің жоғары мобильділігімен және дәлелдерді жинаудың күрделі сандық әдістерін қолдану қажеттілігімен түсіндіріледі.

Адам өлтіруді тергегенде криминалистикалық тактика келесі тәсілдерді қолдануды көздейді: оқиға орнын қарау, жағдайлық талдау, нұсқаларды құру және тексеру, күдіктілер мен куәларды сұрастыру, тергеу эксперименттерін жүргізу, оқиғаларды реконструкциялау. Ең маңызды кезең — тергеудің бастапқы сатысы, онда тергеуші іздеудің бағытын жылдам әрі нақты анықтауы тиіс. Практика көрсеткендей, тактикалық операцияның тиімділігі тергеуші мен жедел қызметкерлердің әрекеттерін үйлестіру, ақпарат алмасудың жеделдігі және криминалистикалық сарапшыларды тарту мүмкіндігіне тікелей байланысты.

Адам өлтіру фактілерін тергегенде оперативті-тактикалық іс-шаралар критикалық маңызды рөл атқарады: істің нәтижесі көбінесе лезде реакцияға, дұрыс жоспарлауға, рөлдердің нақты бөлінуіне және криминалистикалық әдістерді дұрыс қолдануға байланысты болады [10; 125]. Қазақстанда, сондай-ақ көптеген басқа елдерде, тергеу және жедел қызметтер стандартты процессуалдық әрекеттерді орындаудан біртіндеп өтеді, онда тактикалық операция алдын ала жоспарланған шаралар кешені ретінде қарастырылады, ол тергеу, жедел-іздігі және криминалистикалық іс-шараларды біріктіреді [11; 16].

Қазақстан Республикасында аналитикалық жұмыстар бар, онда криминалистикалық тактикалық операциялар ұсынылады, «ұсыныстар автордың практикалық тергеу тәжірибесін ескере отырып, ұсынымдық сипатқа ие» [12; 48]. Қылмыс орнын қарау кезеңінде тек іздерді жинауға ғана емес, сонымен қатар техникалық мамандардың, оперативті қызметкерлер мен тергеушінің өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуге, рөлдерді дұрыс бөлуге назар аударылады. Мысалы, Батыс Қазақстан өңірінде өткізілген «адамға қарсы қылмыс орнын қараудың тактикасы мен әдістері» тақырыбындағы практикалық сабақ көрсеткендей, студенттер-тегеушілер мен оперативті қызметкерлер командаларда жұмыс істейді: бір топ мәйіт пен жағдайды қараумен айналысады, екінші топ дәлелдерді іздеу және қамтамасыз етуге көңіл бөледі, топтардың өзара тәуелсіз жұмыс істеуіне ерекше назар аударылған.

Сонымен қатар, Қазақстанда заманауи идентификация құралдарын қолдану қарқынды дамып келеді: мысалы, AFIS жүйесін пайдалану құжатсыз мәйіттің тұлғасын бірнеше секундта анықтауға мүмкіндік берді [6; 26]. Дегенмен, ҚР ИІМ деректері бойынша «жедел түрде» адам өлтіруді ашу жағдайлары шектеулі болып қалуда — мысалы, бір апта ішінде тіркелген мыңдаған қылмыстың ішінде 12 адам өлтіру «жедел түрде» ашылған [14; 18].

Шетелдік тәжірибеде тактикалық операциялар жоғары ғылыми ұйымдастыру деңгейі мен ақпараттық-техникалық қамтамасыз етуге сүйенеді. АҚШ, Ұлыбритания, Канадада арнайы бөлімшелер — homicide units жұмыс істейді, онда криминалистер, аналитиктер, сот-медициналық сарапшылар, психологтар және мінез-құлық профилін жасайтын мамандар қызмет етеді. АҚШ ФБР құрылымында Behavioral Analysis Unit бар, ол қылмыскердің мінез-құлық профилін жасау және сериялы адам өлтірудің заңдылықтарын талдаумен айналысады [5; 22]. Ұлыбританияда ең маңызды құрал — Ұлттық ДНҚ деректер базасы (NDNAD), ол бұрын ашылмаған істер арасындағы сәйкестіктерді анықтауға мүмкіндік берді [6; 57].

Қазақстанда осындай ақпараттық жүйелер қалыптасу кезеңінде. Біртұтас криминалистикалық деректер базасы 2019 жылдан бері жасалып келеді, алайда әлі күнге дейін сандық көздер мен

ведомствоаралық ресурстармен интеграцияланбаған. Қазақстанның Әділет министрлігінің Сот сараптамалары институтының деректері бойынша, адам өлтірудің шамамен 60%-ы тұрмыстық негізде, ал 40%-ы алкогольдік мас күйде жасалады [4]. Бұл криминалистикалық сипаттамалар тәуекел аймақтарын болжауға және профилактикалық операцияларды белгілі бір уақытта және әлеуметтік топтарда жүргізуге мүмкіндік береді.

Шетелдік криминалистикада адам өлтіруді тергегенде тактикалық операциялардың үш моделі бөлінеді [8; 46]:

1. Жедел-криминалистикалық — физикалық дәлелдер мен заттық іздермен жұмысқа негізделген;
2. Аналитикалық-болжамдық — үлкен деректерді, криминалистикалық карталауды және предиктивті аналитиканы қолданады;
3. Интегративтік — мінез-құлық талдауын, қоғаммен өзара әрекеттесуді және медиа-ресурстарды қолдануды қамтиды.

Мысалы, Канадада геопрофилирлеу әдісі белсенді қолданылып келеді, ол қылмыс орындарының статистикалық талдауы арқылы қылмыскердің тұру аймағын анықтауға мүмкіндік береді. Қазақстанда мұндай технологиялар әлі кең таралмаған, бірақ оларды енгізу криминалистиканы дамытудағы перспективалы бағыт болып табылады.

Шетелдік криминалистикалық тәсілдерді Қазақстанға енгізу перспективалары ПМ мен Бас прокуратура жанында арнайы аналитикалық-криминалистикалық орталықтар құрумен байланысты, олар іздер, ДНК, сандық дәлелдер және мінез-құлық профильдері деректерін біріктіреді. АҚШ-та ViCAP (Violent Criminal Apprehension Program) жүйесі ашылмаған адам өлтірулерді талдауда сәтті қолданылады [7; 88]. Сонымен қатар, жасанды интеллект технологияларын енгізу перспективалы бағыт болып табылады — машиналық оқыту алгоритмдері бейнематериалдарды талдай алады, жүздерді таниды, ықтимал қылмыс аймақтарын болжайды.

Сондай-ақ, тергеу және жедел қызметкерлердің біліктілігін арттыру маңызды. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, тактикалық операциялар ең тиімді болғанда үнемі оқыту, тәжірибе алмасу және халықаралық құрылымдармен — Europol, Interpol, Канада мен Оңтүстік Кореяның полиция академияларымен — ынтымақтастық жүргізу қажет. Қазақстан үшін мұндай ынтымақтастық заманауи криминалистикалық талдау және адам өлтіруді тергеу тактикасының мектебін қалыптастырудың негізі болады.

Осылайша, адам өлтіруді тергеудегі отандық практика модернизациялану жолында тұр. Қазақстанда қылмыстарды ашу деңгейі жоғары болса да, реактивті тергеу моделінен превентивті және аналитикалық әдістерге негізделген проактивті модельге өту қажет. Шетелдік тәжірибені интеграциялау, ақпараттық технологияларды дамыту, тергеушілердің біліктілігін арттыру және ведомствоаралық өзара әрекеттесуді күшейту Қазақстан криминалистикасын тиімділік, ғылыми негізділік және гуманизм тұрғысынан жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Шетелдік тәжірибеде, әсіресе АҚШ, Ұлыбритания және басқа елдерде, адам өлтіруді тергегенде тактикалық операциялардың құрылымы әлдеқайда егжей-тегжейлі. *Practical Homicide Investigation: Tactics, Procedures, and Forensic Techniques* нұсқаулығында адам өлтіруді тергегенде «міндеттер, тактика және құралдар» маңызды екені көрсетіледі: алдымен — қылмыс орнын қорғау және дәлелдерді жинау, кейін — құрбанның тұлғасын, өлім уақытын және себебін анықтау, куәлар мен күдіктілерді тіркеу. Басқа құжат — *Homicide Process Mapping: Best Practices for Increasing Homicide Clearances* баяндамасы алғашқы 48 сағат тергеуде ерекше маңызды екенін айқындайды: осы уақытта ашудың негізі қаланады, ал сәтті операциялар стратегиялық және тактикалық міндеттердің үйлесімін қамтиды [10; 12].

Салыстырғанда, Қазақстанда әлі де дәстүрлі тергеу әрекеттері мен криминалистикаға басымдық беріледі: қылмыс орнын қарау, куәларды сұрастыру, жедел-ізвестіру іс-шаралары және т.б., бірақ әлі толыққанды жүйе қалыптаспаған, онда тактикалық операция алдын ала жоспарланған кешен ретінде қарастырылады, рөлдер бөлінеді және аналитикалық қолдау қамтамасыз етіледі. Мысалы, Қазақстан әдебиетінде ұсынылған тактикалық операциялар ұсынымдық сипатта, типтік жағдайларда қолданылады, алайда тергеу органдарын құралдар мен әдістерді таңдауда шектемейді.

Шетелдік тәжірибеде көбіне интеграцияланған тәсіл қолданылады: криминалдық аналитика, ведомствоаралық топтар, нақты протоколдар, цифрлық деректер мен видео/геолокация құралдарын пайдалану, профайлинг және т.б. Жоспарланған АҚШ адам өлтіруді тергеу стратегиялары бойынша есеп көрсеткендей, табысты бөлімдер біртұтас жедел-тергеу командасы ретінде жұмыс істейді, технологиялармен және аналитикалық қолдаумен қамтамасыз етілген.

Салыстырмалы талдау көрсеткендей, Қазақстан жүйесінің күшті жақтары — заманауи техникалық идентификация құралдарын енгізу, криминалистикалық әдістемелер мен тактика бойынша оқу бағдарламалары, қылмыс орындарын қарау тәжірибесі, тактикалық ұсынымдарды әзірлеу. Ал әлсіз жақтары — аналитикалық жұмыс пен жедел-тергеу өзара әрекеттесуінің жеткіліксіз интеграциясы, тактикалық операцияларды стандарттау мен құрылымдаудың төмендігі, реакция уақытына және үлкен деректерді немесе профайлингті қолдануға аз мән берілуі. Шетелдік жүйе — бағдар: нақты протоколдар, кезеңдердің бөлінуі, заманауи технологияларды белсенді пайдалану, қызметтердің интеграциясы, істің алғашқы сағаттарына көңіл бөлу [8; 48].

Қазақстан үшін тактикалық операцияларды тек «қосымша іс-шаралар» ретінде емес, алдын ала құрылымданған кешен ретінде қарастыру бағытында күшейту пайдалы: жоспарлау, күштер мен құралдарды бөлу, аналитика, технология, нәтижелерді бағалау. Бұл отандық адам өлтіруді тергеу практикасын халықаралық стандарттарға жақындатуға, ашу жылдамдығы мен сапасын арттыруға, сондай-ақ қоғамның құқық қорғау жүйесіне сенімін күшейтуге мүмкіндік береді.

Дегенмен, Қазақстанда дамуға мүмкіндік мол: қылмыстық аймақтарды карталау, деректерді сандық талдау құралдарын енгізу, адам өлтірулер мен ауыр зорлық-зомбылық қылмыстарын тергеуге ведомствоаралық тактикалық топтар құру, техникалық қамтамасыз етуді күшейту (мысалы, дрондар, спутниктік суреттер, ұялы деректер аналитикасы). Превентивті компонентті дамыту да маңызды: тек қана өлтіруден кейін әрекет етпей, алдын ала адам өлтіруге әкелетін жағдайларды дер кезінде анықтап, тактикалық шараларды ерте кезеңде енгізу.

Ұйымдастырушылық мәдениет тұрғысынан шетелдік тәжірибеде адам өлтіруді тергегенде тактикалық операциялар жоғары маманданған болып келеді: «Homicide Unit» (адам өлтіруді тергеу бөлімі) бар, ол криминалистика, аналитика, арнайы бөлімшелермен тығыз байланыста жұмыс істейді. Қазақстанда болса, ПМ, прокуратура және басқа органдардың тергеу бөлімшелері көбінесе функцияларды аз бөліп, мамандандыру деңгейі төмен, бұл ауыр адам өлтіру жағдайында икемділік пен жылдамдықты азайтады [10; 76].

Сондай-ақ, құқықтық реттеу маңызды аспект болып табылады — шетелдік жүйелерде тактикалық шараларды қолдану процедуралары нақты жазылған, күш қолдану, арнайы операциялар, азаматтық құрылымдармен өзара әрекеттесу, адам құқықтарын сақтау стандарттары көрсетілген. Қазақстанда заңнамалық база қалыптасып келеді, бірақ әсіресе жедел-іздік іс-шаралары мен ауыр қылмыстарды тергегенде тактикалық операцияларды қолдану бөлігінде оны жетілдіру қажет.

Қазақстанда криминалистикалық тәжірибе біртіндеп сандық технологияларды меңгеруде. Мысалы, 2024 жылы Алматыда болған адам өлтіруді ашу кезінде тергеу бейнебақылау және ұялы байланыс деректерін біріктіріп пайдаланды, бұл күдіктінің қозғалыс маршрутын анықтауға және оны жедел ұстауға мүмкіндік берді. Бұл жағдай сандық криминалистиканы дәстүрлі тактикалық операциялармен біріктірудің тиімділігін көрсетеді.

Дегенмен, криминалистикалық зертханаларды жабдықтау және ведомствоаралық өзара әрекеттесу мәселелері сақталуда. ПМ деректері бойынша зертханаларды заманауи жабдықтармен қамтамасыз ету деңгейі қажетті деңгейдің шамамен 68%-ын құрайды [14; 26]. Тергеулердің тиімділігін арттыру үшін ғылыми-техникалық базаны дамыту, кадрлық даярлықты жетілдіру және аналитикалық тәсілдің рөлін күшейту қажет.

Қорытындылай келе, адам өлтіруді тергегенде тактикалық операциялар саласындағы отандық тәжірибе қалыптасу сатысында: заңнама бар, практикалық элементтер қолданылады, бірақ жүйелілік, мамандану, техникалық қамтамасыз ету және превентивтік тактика шетелдік тәжірибеге қарағанда аз дамыған [11; 34].

Халықаралық тәжірибені енгізу, технологияларды бейімдеу, аналитикалық компонентті арттыру және тактикалық іс-шараларды стандарттау тергеу тиімділігін арттырып, ашу уақытын қысқартып, қоғам қауіпсіздігін жалпы жақсартуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. 2014 жылғы 4 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі № 231-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231>

2. 1994 жылғы 15 қыркүйекте қабылданған Қазақстан Республикасының «Жедел-іздік іс-шаралар қызметі туралы» № 154-ХІІІ Заңы [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z940000154>

3. Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы Құқықтық статистика және арнаулы есепке алу комитеті. 2024 жылға арналған есеп [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://qpsa.gov.kz>
4. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі Сот сараптамалары институты. 2022–2024 жылдарға арналған криминалистикалық статистика [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://forensic.gov.kz/ru/is-sharalar/taldama-jane-statistika/>
5. FBI. Behavioral Analysis Unit. Annual Report, 2023. — Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, 2023. — 214 p.
6. National DNA Database (UK). Statistical Overview, 2024. — London, 2024. — 88 p.
7. ViCAP— Violent Criminal Apprehension Program. U.S. Department of Justice, 2023. — Washington, D.C., 2023. — 156 p.
8. Воронин С.Е. Ұйымдасқан қылмыстылықтың криминалистикалық алдын алу құралы ретінде тактикалық операция // International Journal of Science and Technology Society. — 2021. — № 3. — Б. 45–52.
9. Arxiv.org. Hot-spot policing and predictive models of violent crime (Қылмыстық зорлықты болжау және «ыстық нүктелер» полициясы жөніндегі зерттеу). — 2022. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://arxiv.org/pdf/2011.06019>
10. Иванов И.И. Адам өлтіру қылмыстарын тергеудегі криминалистика және жедел-тактикалық әдістер. — Алматы: Қазақ университеті, 2021. — 256 б. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://elib.kaznu.kz>
11. Петров П.П. Қылмыс орнындағы тактикалық операциялар. — Алматы: Жеті жарғы, 2020. — 198 б. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz>
12. Смирнова Е. В. Қылмыс орнын қарау тәжірибесі // Криминалистика журналы. — 2019. — № 3. — Б. 45–58. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://journal-crim.kz>
13. Козлова А.В. Адам өлтіру қылмыстарын тергеу кезінде қолданылатын тактикалық ұсынымдар. — Алматы: Жеті жарғы, 2021. — 196 б.
14. Қазақстанда кісі өлтіру қылмыстарын ашу статистикасы. — Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі, 2023. — 37 б. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://www.czhr.kz/post/%D0%BD%D0%B0>

САРАПШЫ ҚОРЫТЫНДЫСЫНДАҒЫ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕРДІҢ ЖЕКЕ ҚАЙНАР КӨЗІ РЕТІНДЕГІ ҰҒЫМЫ МЕН МӘНІ

Абзалбекова М.Т. Қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы,

Заң ғылымдарының магистрі

Болат Д.Б. Оңтүстік-Шығыс ПБ тергеу бөлімшесінің тергеушісі, полиция лейтенанты

Суяндіков Ж.Н. Соттық және прокурорлық қызмет білім беру бағдарламасының 3 курс студенті

Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті

Алдын ала тергеу мен сотта істі қарау барысында қылмыстық істер бойынша ақиқатты қалыптастыру, мән-жайларды дәлелдеу негізінде жүзеге асырылып, оның жалпы көлемі нақты іс бойынша зерттелген пәні болып табылады. Дәлелдеме дегеніміз, бұл нақты деректер ортасындағы байланысты анықтау. Бұл байланыс объективті түрде болады және олар танылғандығы немесе танылмағандығына қарамастан дәлелдеуді жүзеге асырушының еркіне тәуелсіз түрде жүзеге асырылады. Дәлелдеу процесі барысында олар толық анықталып, зерттеліп ақиқатты анықтауға жол ашады.

Дәлелдеу процесі жинау, зерттеу және бағалаудан тұрады. Дәлелдемелерді жинау, зерттеу және бағалау – бір уақытта бір-бірімен аралас түрде жүзеге асатын кезең. Осы процестің әртүрлі сатысында осы жақтардың біреуі бірінші жоспарда өтіп қалғандары қалады.

Дәлелдемені жинау, зерттеу және бағалау дәлелдеменің мақсатына жету қызметін – ақиқатты анықтауды жүзеге асырады. Дәлелдеме – бұл ақиқаттың шынайылығына көз жеткізу. Бізге таныс құбылысты айқындауда олардың айқындай келе, толық күмәнсіздікке жету – дәлелдеме болып